

ZBORNÍK

**SLOVENSKÉHO
NÁRODNÉHO
MÚZEA**

**ANNALES
MUSEI
NATIONALIS
SLOVACI**

**ARCHEOLÓGIA
20**

**ROČNÍK
C IV – 2010**

ZBORNÍK

SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

C IV – 2010

ARCHEOLÓGIA

20

Redakčná rada

PhDr. Juraj Bartík, PhD. (predseda), PhDr. Beata Egyházy-Jurovská,
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Doc. PhDr. Dušan Čaplovič, DrSc., PhDr. Štefan Holčík,
CSc., PhDr. Vladimír Turčan, PhDr. Ladislav Veliačik, DrSc.

Zostavovateľ

PhDr. Vladimír Turčan

Autori fotografií: Radoslav Čambal, Miroslava Daňová, Igor Choma

Autori kresieb: Igor Bazovský, Radoslav Čambal, Zdeněk Farkaš,
Lucia Hlavenková, Jana Hritzová, Anita Kozubová, Peter Šimčík

Mapový podklad: Martin Bartík

Preklad do nemeckého

a anglického jazyka: Mgr. Jana Kličová

Neprešlo jazykovou úpravou

Layout, tlač: SINEAL, spol. s r.o., Bratislava

Vydalo: Slovenské národné múzeum - Archeologické múzeum, Bratislava 2010

Náklad: 400 kusov

© Slovenské národné múzeum - Archeologické múzeum, Bratislava 2010

ISBN 978-80-8060-254-3

O B S A H – I N H A L T

ŠTÚDIE

<i>Zdeněk Farkaš: Medený sekeromlat zo Studienky</i>	7
<i>Eine kupferne Schaftlochaxt aus Studienka</i>	10
<i>Róbert Malček: Zvieracia plastika badenskej kultúry z Lieskovca</i>	11
<i>Tierplastik der badener Kultur aus Lieskovec</i>	16
<i>Juraj Bartík – Marcus Schreiner: Ein Bronzehortfund aus Gemeinde Lubá</i>	17
<i>Hromadný nález bronzových predmetov z obce Lubá</i>	31
<i>Lucia Hlavenková: Hradisko kultúry stredodunajských popolnicových polí v Marianke</i>	
– 1. časť (typologicko-chronologická analýza)	33
<i>Die Höhensiedlungen der mitteldonauländischen Urnenfelderkultur in Marianka</i>	
– 1. Teil (Eine typologisch-chronologische Analyse)	44
<i>Anita Kozubová: Hroby so železnými sekerkami na pohrebiskách zo staršej doby železnej</i>	
<i>v karpatsko-dunajskom priestore</i>	47
<i>Gräber mit Eisenäxten auf früheisenzeitlichen Gräberfeldern im Karpaten-Donauraum</i>	65
<i>Eva Kolníková – Branislav Kovár: Laténske mince v bratislavskom Podhradí</i>	69
<i>Laténezeitliche Münzfunde aus der bratislavaer Vorburg</i>	73
<i>Igor Bazovský – Miroslava Daňová: Antické pečatné prstene z Bratislavy-Rusoviec</i>	75
<i>Antike Siegelringe aus Bratislava-Rusovce</i>	80
<i>Miroslava Daňová – Radoslav Čambal – Vladimír Turčan: Súbor predmetov z bratislavského Hradného kopca</i>	81
<i>Eine Kollektion von Gegenständen aus dem bratislavaer Burghügel</i>	88
<i>Mário Bielich – Kristián Elschek – Peter Šimčík: Včasnostredoveké objekty z Chorvátskeho Grobu,</i>	
<i>miestnej časti Čierna voda</i>	89
<i>Frühmittelalterliche Objekte aus Chorvátsky Grob, Ortsteil Čierna voda</i>	98
<i>Július Vavák: Včasnostredoveké osídlenie v Pezinku</i>	99
<i>Frühmittelalterliche Besiedlung in Pezinok</i>	111
<i>Radoslav Čambal – Igor Choma: Románsky meč a hlavica meča z Bacúrova</i>	113
<i>Ein romanisches Schwert und ein Knauf des Schwertes aus Bacúrov</i>	117
<i>Juraj Malec: Drobné stredoveké fortifikácie na strednom Považí (12. stor. – pol. 16. stor.)</i>	119
<i>Kleine mittelalterliche Fortifikationen im mittleren Waaggebiet (12. Jahrhundert – Mitte des 16. Jahrhunderts)</i>	136

KOLOKVIUM

Germánska keramika zo sídlisk záverečného horizontu svébskeho osídlenia
Germanische Keramik aus Siedlungen des Schlusshorizontes von swedischer Besiedlung

<i>Vladimír Turčan: Ôsmy ročník kolokvií k problematike germánskej keramiky.....</i>	<i>139</i>
<i>Achter Jahrgang der Kolloquien zur Problematik der germanischen Keramik</i>	<i>140</i>
<i>Ján Beliak: Germánske osídlenie v Štúrove a na dolnom Pohroní v staršej dobe rímskej.....</i>	<i>141</i>
<i>Germanische Besiedlung im Štúrovo und unterem Gran-Gebiet in der älteren römischen Kaiserzeit.....</i>	<i>148</i>
<i>Klára Kuzmová: Nálezy terra sigillata a jej napodobenín z germánskych sídlisk v Bíni</i>	<i>175</i>
<i>Funde von Terra sigillata und deren Nachahmungen aus germanischen Siedlungen in Bíňa.....</i>	<i>178</i>
<i>Vladimír Turčan: Osídlenie z doby rímskej v Bíni (stručný prehľad).....</i>	<i>179</i>
<i>Römisch-kaiserzeitliche Besiedlung in Bíňa (kurze Übersicht)</i>	<i>184</i>

OSÍDLLENIE Z DOBY RÍMSKEJ V BÍNI (STRUČNÝ PREHLAD)

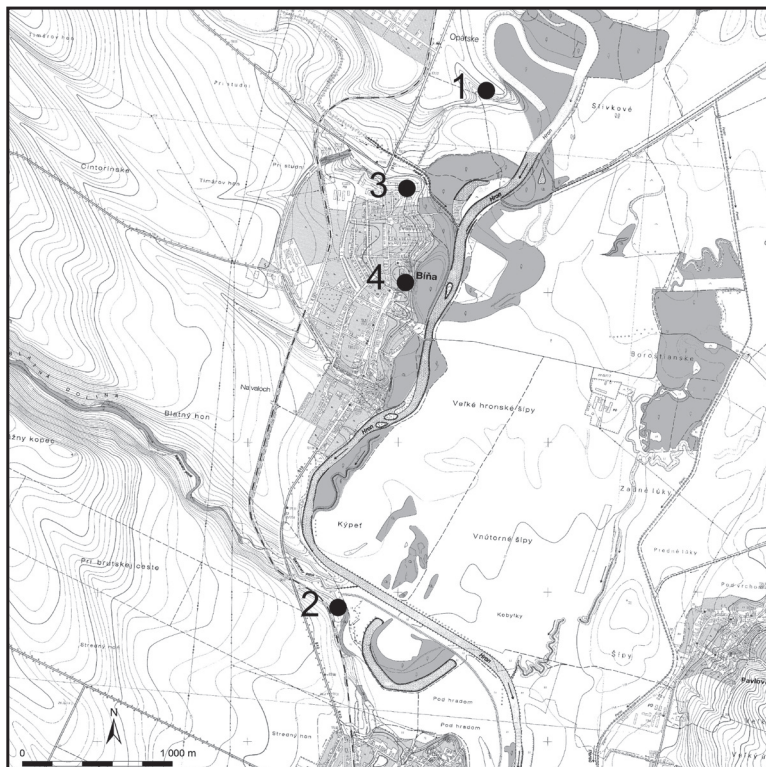
VLADIMÍR TURČAN

Keywords: Roman Period, Slovakia, Lower Hron Region, Germanic settlement features, pottery, fibulae, yoke mount, stone altar.

Abstract: A brief overview of settlement evidence from the Roman Period in the municipality of Bíňa (Nové Zámky Dist.). Germanic settlements were detected and partly investigated in the locations “Apáti”, “Berek”, “Strojový park” (Machine pool) and the location “I”. Most of the features detected were dwellings. The inventory comprised Germanic and provincial-Roman pottery as well as fibulae. From the find-bearing layer in the location “Strojový park” comes a bronze mount from horse harness. The settlement bloom can be dated back to the Late Roman Period.

Jednou z lokalít, ktorým možno na základe súčasného stavu bádania pripísať ťažiskový význam pre poznanie osídlenia dolného Pohronia v dobe rímskej, je aj Bíňa (okr. Nové Zámky). Obec leží na pravobrežných terasách dolného toku rieky Hron, v nížinatom území s priemernou nadmorskou výškou 127 m n. m. Od sútoku Hrona s Dunajom je vzdušnou čiarou vzdialená 16 km. Nálezy z Bíne, datované do rôznych období, boli známe už pred druhou svetovou vojnou. Išlo však len o zberový materiál, pozostávajúci predovšetkým z fragmentov keramiky (Eisner 1933, 201, 225, 227; Beninger 1937, 40; Janšák 1938, 32–33; Ondrouch 1938, 91, 96–97). Situácia sa zmenila v 60-tych rokoch minulého storočia vďaka výskumom Archeologického ústavu SAV (ďalej AÚ SAV) v Nitre, realizovaných na troch polohách – Strojový park JRD (kaštieľ), Apáti a Berek (obr. 1). Všetky tri polohy boli polikultúrne so zastúpením germánskych sídliskových objektov. Prieskumom T. Kolníka bola zistená aj ďalšia poloha, označená ako „poloha I“, situovaná na sever od obce (Křížek 1966, 114; Kuzmová – Roth 1988, 18).

Z ďalšej polohy Cénapart, skúmanej I. Chebenom z AÚ SAV Nitra v rokoch 1979–81 nálezy z doby rímskej nepochádzajú (Cheben 1981, 88–90). V posledných troch desaťročiach minulého storočia pokračovali vo výskume lokality pracovníci Archeologického múzea SNM (A. Habovštiak, Š. Holčík, K. Prášek), ktorí sa zamerali predovšetkým na stred

Obr. 1 Bíňa. Mapa obce s vyznačenými lokalitami s dokladmi osídlenia z doby rímskej. 1: Apáti; 2: Berek; 3: Strojový park; 4: Kláštor (miesto nálezu rímskeho oltára). Podklad M. Bartík.

obce (t. j. na priestor vo vnútri valov) a problematiku súvisiacu s pravekým a stredovekým osídlením (Holčík 1991; Prášek 1992, Prášek 1998). V posledných rokoch sa na lokalitu opäť vrátili pracovníci AÚ SAV Nitra v rámci medzinárodného projektu (Bednár – Henning – Kopčeková – Ruttkay 2008). Nálezový fond z uvedených polôh je publikovaný v rôznom rozsahu s tým, že práve materiál datovaný do doby rímskej dosiaľ podrobnejšie zverejnený nebol.

V nasledujúcich riadkoch je podaná stručná informácia o nálezových situáciách a nálezovom fonde z troch vyššie spomenutých polôh, z ktorých je doložené osídlenie z doby rímskej.

Poloha Apáti

Poloha je situovaná na vyvýšenej hronskej terase, ležiacej severne od obce, po ľavej strane cesty z Bíne do Čaty (obr. 1, poloha 1). V rokoch 1962/63 realizoval na lokalite zisťovací výskum Archeologický ústav SAV pod vedením A. Habovštiaka. Hoci bol výskum ťažiskovo zameraný na stredoveké osídlenie (Habovštiak 1985, 256), podľa nálezovej správy uloženej v dokumentácii AÚ SAV Nitra boli preskúmané aj dva sídliskové objekty z doby

rímskej. Keramiku z ich výplní možno predbežne datovať do mladšej doby rímskej (obr. 2). Medzi nálezmi sa nachádza aj črep terra sigillaty typu Drag. 37 (Kuzmová – Roth 1988, 18). Z objektu č. 4/VII pochádza aj bronzová výrazne členená jednodielna spona s esovite tvarovaným lúčikom, ktorý je zhruba strede rozdelený uzlíkom, s plným zachycovačom obdĺžnikového tvaru a na pätky ukončená gombíkom (obr. 2: 6), datovaná do druhej polovice 2. stor. (Bazovský 2005, 23; Jobst 1975, 41; Komoróczy 1999, 170).

Poloha Berek

Poloha sa nachádza na terasovitej vyvýšenine juhovýchodne od obce (obr. 1, poloha 2). V roku 1964 tu prebiehal záchranný výskum pod vedením J. Paulíka, vtedy pracovníka AÚ SAV v Nitre. Ide o polikultúrnu lokalitu, z ktorej podľa dokumentácie pochádza minimálne 6 sídliskových objektov z doby rímskej, z toho jedna pec. Nálezy možno datovať od

polovice 2. stor. do počiatku sťahovania národov (Beljak – Pažinová 2009, 35–36). V keramike pochádzajúcej z výskumu sú dominantne zastúpené esovite profilované hrncovité tvary, výnimočnejšie aj nádoby s ostrejšou profiláciou. Výzdobu povrchu rytými motívmi dopĺňa niekoľko fragmentov s tzv. ježovitou výzdobou. V súvislosti s datovaním treba upozorniť na ojedinelý výskyt radielkovej výzdoby (obr. 3:8) a črepy terra sigillaty (Kuzmová 1997, 76–77). V pomerne skromnom kovovom inventári je zastúpená aj spona s hrotitou nôžkou, pochádzajúca z objektu č. 17 (obr. 3: 2). Tento typ spôn sa vyskytuje v nálezových kontextoch s materiálom datovaným do rozmedzia od prvej polovice 3. do počiatku 4. stor. (Bazovský 2005, 80; Elschek 2004, 240; Kolník 1965, 212; Lamiová-Schmiedlová 1961, 22; Schulze 1977, 72–73; Zeman 1961, 193–195).

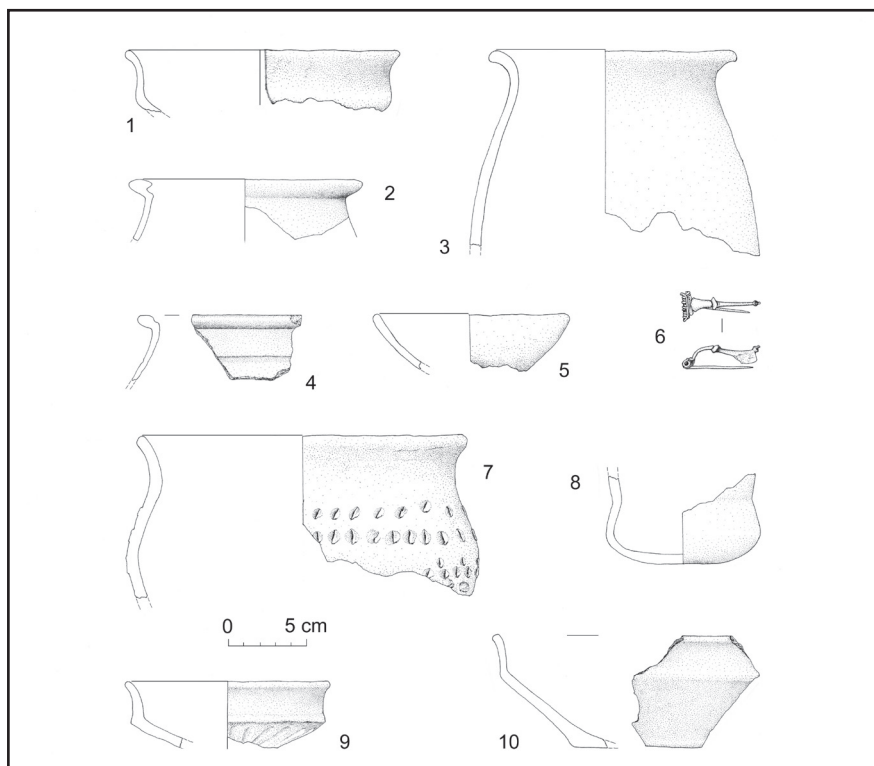
Poloha Strojový park JRD

Výskum v priestore miestneho kaštiela (obr. 1, poloha 3; v čase výskumu sa tu nachádzal strojový park JRD) realizoval v roku 1962 – 63 A. Habovštiak. Poloha je situovaná na okraji vyvýšenej hrnkej terasy, ležiacej na severnom okraji obce (Habovštiak 1985, 256). Na skúmanej ploche bolo umiestnených 16 sond (Habovštiak 1966, obr. 12). Podľa Náležovej správy sa v nich nachádzalo minimálne 9 sídliskových objektov datovaných do doby rímskej. Ide o štandardné štvoruholníkové polozahĺbené obydlia s kolovými jamami pri vnútorných stranách stien. V keramickom inventári boli výrazne zastúpené esovite profilované hrncovité tvary bez výzdoby alebo s typicky rytým dekórom, nechýbajú ani črepy a tzv. ježovitou výzdobou. V pomerne fragmentárnom stave je zastúpená provinciálne-rímska keramika (obr. 4: 7, 9) vrátane terra sigillaty (Kuzmová – Roth 1988, 19–20). Nad objektom č. 3 v sonde I/62 (podľa Prírastkového katalógu pravdepodobne mladohradištnom) sa vo vrstve našlo 10,2 cm dlhé bronzové kovanie z postroja (obr. 5.3), ktoré pôvodne slúžilo ako vodiaci krúžok k zachyteniu kožených pásov oprát (Flügel - Schmidt 2005, 237, Abb. 5:11; Junkelmann 1990, Abb. 78; Palágyi 2000, 540, Abb. 7). Pokiaľ sa kovanie dostalo na územie Bíny ešte v dobe rímskej, najskôr malo byť použité ako surovina k odlievaniu; považovať ho za doklad priamej prítomnosti Rimanov v regióne by bolo zrejme príliš odvážne.

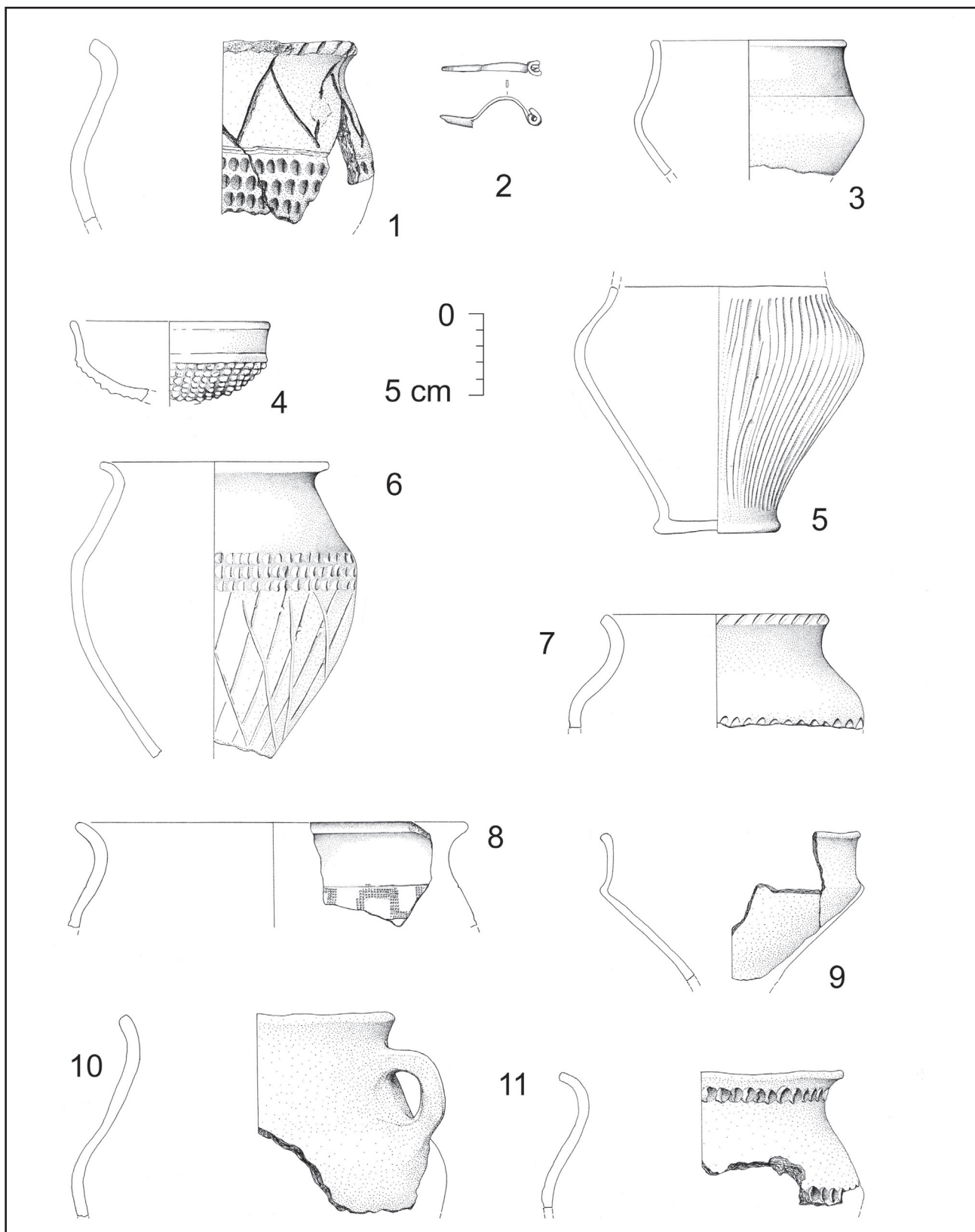
Poloha „I“

Poloha, situovaná je severne od obce bola objavená počas terénneho prieskumu T. Kolníkom. Z nálezov je dosiaľ vyhodnotená iba terra sigillata (Křížek 1966, 114; Kuzmová – Roth 1988, 18; Kuzmová 2010)

Vyššie spomínané nálezy treba doplniť o informáciu, týkajúcu sa objavy rímskeho kamenného oltára z počiatku 3. storočia, nájdeného v podobe druhotne použitého stavebného článku v základoch juhozápadného nárožia miestneho kláštora rádu premonštrátov, ktorý bol vybudovaný v 13. storočí (obr. 1, poloha 4; Holčík 1981, 424–427). Možno predpokladať, že do Bíny bol dovezený v neskoršej dobe ako stavebný materiál. V zásobnej stredovekej jame, situovanej v blízkosti nálezu oltára, sa zasa zistili fragmenty rímskych tehál (Holčík 1981, 426).

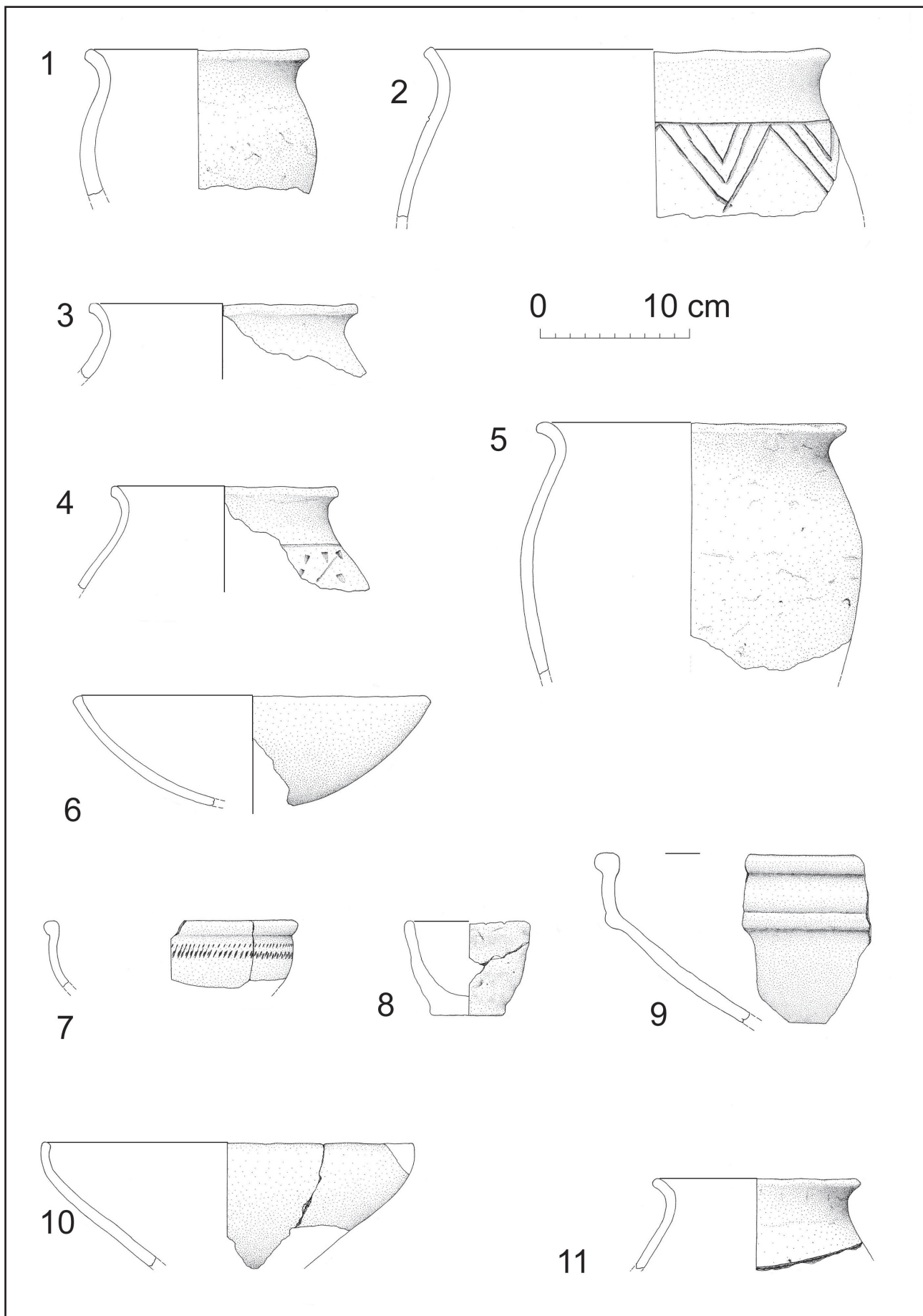
Obr. 2 Bína, poloha Apáti. Výber nálezov. 1 – 5: obj. 3; 6 – 10: obj. 4.

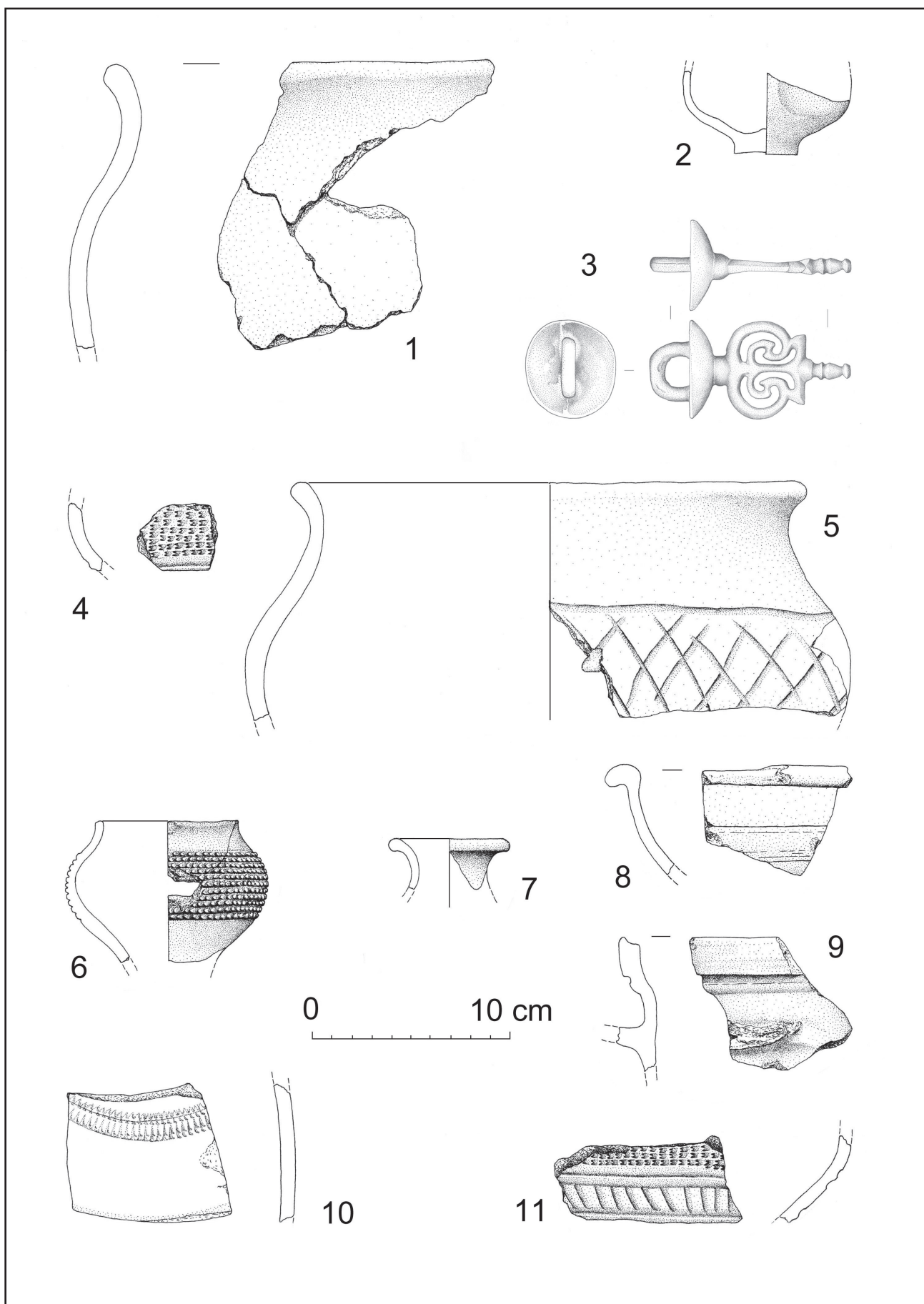
Obr. 3 Bina, poloha Berek. Výber nálezov. 1: obj. 37; 2: obj. 17; 3, 4: obj. 93; 5, 6: obj. 9; 7, 8: obj. 98; 9 – 11: obj. 102.

Záver

Predbežný pohľad na dosiaľ známe archeologické nálezy z doby rímskej v Bini ukázal, že región bol pomerne husto osídlený a to predovšetkým v mladšej dobe rímskej. Dosiaľ registrujeme 4 polohy s dokladmi existencie germánskych sídlisk. Daný sídelný vývoj mohol byť ovplyvnený migráciou obyvateľstva po markomanských vojnách. K širším, ale aj ku konkrétnejším záverom bude možné dospieť až po kompletnom publikovaní nálezového fondu.

Obr. 4 Biňa, poloha Strojový park JRD. Výber nálezov z obj. 5.

Obr. 5 Bíňa, poloha Strojový park JRD. Výber nálezov z obj. 13.

LITERATÚRA

- BAZOVSKÝ, I. 2005: Spony z doby rímskej v slovenskom barbariku. Npubl. dizertačná práca. Bratislava.
- BEDNÁR, P. – HENNING, J. – KOPČEKOVÁ, M. – RUTTKAY, M. 2008: Archeologický výskum v Bíni. AVANS v roku 2006, s. 32–32.
- BENINGER, E. 1937: Die germanischen Bodenfunde in der Slowakei. Reichenberg und Leipzig.
- BELJAK, J. – PAŽINOVÁ, N. 2009: Osada z doby rímskej v Bíni. AVANS v roku 2007, Nitra, s. 35 – 36.
- EISNER, J. 1933: Slovensko v pravěku. Bratislava.
- ELSCHEK, K. 2004: Siedlungslandschaft des 4. Jhs. n. Chr. nördlich von Carnuntum im Lichte von systematischer Prospektion und Grabung. Štud. Zvesti AÚ SAV 36, s. 239–255.
- FLÜGEL, Ch. – SCHMIDT, T. 2005: Hort eines römischen Bronzegeissers aus Pöttmes, Lkr. Aichach-Friedberg. Arch. Korrb. 35, s. 233–250.
- HABOVŠŤIAK, A. 1966: K otázke datovania hradiska v Bíni. Slov. Arch. 14, s. 439–486.
- HABOVŠŤIAK, A. 1985: Stredoveká dedina na Slovensku. Bratislava.
- HOLČÍK, Š. 1981: Rímsky oltár v Bíni. Arch. Rozhl. 33, s. 424–427.
- HOLČÍK, Š. 1991: Veľkomoravské pohrebisko v Bíni. Zb. SNM 85, Archeológia 1, s. 85–105.
- CHEBEN, I. 1981: Druhá sezóna výskumu v Bíni. AVANS v roku 1980. Nitra, s. 88–90.
- JANŠÁK, Š. 1938: Staré osídlenie Slovenska. Dolný Hron a Ipel v pravěku. Turčiansky Sv. Martin.
- JOBST, W. 1975: Die römische Fibeln aus Lauriacum. Linz.
- JUNKELMANN, M. 1990: Die Reiter Roms. Teil I: Reise, Jagd, Triumph und Circusrennen. Mains am Rhein.
- KOLNÍK, T. 1965: K typológii a chronológii niektorých spôn z mladšej doby rímskej na juhozápadnom Slovensku. Slov. Arch. 13, s. 183–236.
- KOMORÓCZY, B. 1999: Zpráva o výskumu fortifikace římského krátkodobého tábora a objektů sídliště z doby římské na lokalitě Mušov – Na Pískách v letech 1995 – 1996. Přehled výskumů 39 (1995-1996), Brno, s. 165–196.
- KŘÍŽEK, F. 1966: Nové nálezy terra sigillata na Slovensku. Slov. Arch. 14, s. 97–145.
- KUZMOVÁ, K. 1997: Terra sigillata im Vorfeld des Nordpannonischen Limes (Südwestslowakei). Nitra.
- KUZMOVÁ, K. 2010: Nálezy terra sigillata a jej napodobenín z germánských sídlisk v Bíni. Zb. SNM 104, Archeológia 20, s. 167–170.
- KUZMOVÁ, K. – ROTH, P. 1988: Terra sigillata v barbariku. Nitra.
- ONDROUCH, V. 1938: Limes romanus na Slovensku. Bratislava.
- LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ, M. 1961: Spony z doby rímskej na Slovensku. Štud. Zvesti AÚ SAV 5.
- PALÁGYI, S. 2000: Joche aus Pannonien. Kölner Jahrb. Vor- u. Frühgesch. 33, s. 535–544.
- PRÁŠEK, K. 1992: Antropomorfné idoly bádanskej kultúry z Bíny. Zb. SNM 86, Archeológia 2, s. 5–20.
- PRÁŠEK, K. 1998: Pokračovanie výskumu v Bíni. AVANS v roku 1996, s. 134 – 135.
- SCHULZE, M. 1977: Die spätkaiserzeitlichen Armbrustfibeln mit festem Nadelhalter. Bonn.
- ZEMAN, J. 1961: Severní Morava v mladší době římské. Praha.

RÖMISCH-KAISERZEITLICHE BESIEDLUNG IN BÍŇA (KURZE ÜBERSICHT)

VLADIMÍR TURČAN

Eine große Bedeutung für die Erkennung der Entwicklung vom unteren Grangebiet in der römischen Kaiserzeit haben auch die Funde aus Bíňa (Bez. Nové Zámky). Wir registrieren hier bisher 4 Fundstellen mit Siedlungsspuren: Apáti, Berek, Strojový park JRD (LPG-Maschinenpark) und die Lage „I“ (Abb. 1). Die meisten Objekte interpretiert man als Wohnhäuser oder zweckmäßige Strukturen mit Bezug auf die alltägliche Existenz der Siedlung. In deren Füllung überwiegt Keramik, vor allem germanische, weniger häufig ist die provinzial-römische Ware und in Ausnahmefällen Fibeln (Abb. 2 – 5).

Außerdem fand man im Fundament des Klosters im Zentrum der heutigen Gemeinde einen sekundär benutzten Steinaltar aus dem Anfang des 3. Jahrhunderts und in der Kulturschicht in der Flur Strojový park (Maschinenpark) einen Bronzebeschlag vom Pferdegeschirr (Abb. 6).

Vladimír Turčan
Archeologické múzeum SNM
Žižkova 12
P. O. BOX 13
turcan@snm.sk